

ه‌رو‌ها ئارن‌ت پ‌ی وای پ‌ویست‌ ئ‌ و ساتان‌ی رابردوو زیندوو ب‌ک‌ین‌وو ک‌ شایانی پاراستن و ئ‌ و ب‌ش‌ی گ‌نجین‌ی رابردوو رزگار ب‌ک‌ین‌ ک‌ ب‌ ئ‌م‌ گ‌رنگ‌.

م‌د‌رن‌

ب‌پ‌چ‌وان‌ی ب‌ش‌کی ز‌ری ف‌یل‌سووفانی ئ‌مانیا و ر‌ژئاواو‌، هانا ئارن‌ت ب‌چوون‌کی تا‌اد‌یک‌ ن‌رن‌ی ب‌رامب‌ر ب‌ م‌د‌رن‌ ه‌ی‌، ئ‌م‌ش‌ ب‌تایب‌تی ل‌ ک‌ت‌بی « د‌خی مر‌یی» دا ب‌ جوانی د‌رد‌ک‌و‌ت. ب‌ ب‌چوونی ئارن‌ت، م‌د‌رن‌ ب‌ل‌د‌ستدانی جیهان و‌سف‌ د‌کر‌ت، چونک‌ د‌ب‌ت‌ ه‌ی سنووردارکردن و ن‌ه‌شتنی ف‌زای گ‌شتی کردار و جیهانی تایب‌تی و ب‌رژ‌و‌ندی‌ ئابووری‌کان‌ ز‌ا‌ د‌بن‌. ه‌رو‌ها پ‌ی وای ک‌ م‌د‌رن‌ س‌رد‌می ب‌ر‌و‌بردنی بیر‌ک‌راسی و ر‌نجی ب‌ ناو‌نیشان‌ ن‌ک‌سیاس‌تی کردار، س‌رد‌می د‌س‌ات‌ی نوخب‌کان‌ و د‌ستکاری رای‌گ‌شتیی‌، س‌رد‌م‌ک‌ ت‌یدا ف‌م‌ ت‌تالیتاری‌کان‌ی حکوم‌ت و‌کو‌ نازی‌ت و ستالیزیم، ل‌ ئ‌نجامی ج‌ک‌وتنی ت‌قاندن و توندوتیژی‌و‌ د‌رک‌وتوون، ل19

پ‌شی وای ک‌ گ‌ش‌گیری و ت‌نیایش، هاو‌پشتی مر‌یی و ت‌ک‌ای ف‌م‌ خ‌س‌ک‌کان‌ی ژبانی ب‌ ک‌م‌ی‌ دا‌زاندوو و تاک‌کان‌ پ‌و‌ر و ب‌ها ن‌ریتی‌کان‌ ل‌ د‌ست د‌دن‌، ل19

ت‌تالیتاریزم

و‌کو‌ ل‌ پ‌شیشدا ئاماز‌م‌ پ‌دا هانا ئارن‌ت ب‌ ی‌ک‌ک‌ ل‌و ف‌یل‌سووفان‌ د‌ناس‌رت، ک‌ ب‌ زانستیت‌رین و باشت‌ر‌ش‌و‌، میت‌د و بند‌ماکان‌ی ت‌تالیتاریزمی شیک‌رد‌ت‌و‌. ئارن‌ت پ‌ی وای ک‌ سیستمی ت‌تالیتاریزمی هاوش‌و‌ی ستالینیزم و نازی‌ت و فاشیزم، ب‌ره‌م‌ک‌ یان‌مند‌ای م‌د‌رن‌ن‌، ئ‌مج‌ر‌ سیستم‌مان‌ نام‌ن‌ ب‌ م‌ژوویی مر‌ق‌ای‌تی. ئ‌و ل‌ ک‌ت‌بی « بنچین‌کان‌ی ت‌تالیتاریزم» دا د‌ت‌: دیارد‌ی ت‌تالتالیزم ب‌رد‌وام‌تی م‌ژووی ر‌ژئاوایی پ‌چ‌اندوو‌و ز‌رب‌ی ک‌تیگ‌ری‌ی‌ ئ‌خلاق‌ی و سیاسیی‌کان‌ی ئ‌م‌ی‌ ب‌ و‌تا کردوو‌و ل20 پ‌شی وای ک‌ سیستمی ت‌تالیتاریزم توان‌ی تاک‌کان‌ ب‌ حوکمدان‌ ل‌بار‌ی د‌ورووب‌رو‌ رووداو‌کان‌و‌ ل‌ناو‌بردوو‌و پ‌و‌ر‌ پ‌س‌ند‌ک‌راو‌کان‌ی ئ‌م‌ی‌ ب‌ حوکمدان‌ و ک‌تیگ‌ری‌ باو‌کان‌ی ئ‌م‌ی‌ ب‌ شیکاری و ه‌س‌نگ‌اندن و ئ‌خلاق‌ی و سیاسی ل‌ناو‌بردوو‌و ل67 ج‌گ‌ ل‌و‌ش‌ پ‌ی وای ک‌ سیستمی ت‌تالیتاریزم کاری س‌ر‌کی ئ‌و‌ی‌ ک‌ چ‌م‌کی « ف‌زای گ‌شتی و دیال‌گ‌ و هاو‌اتی بوون‌ ل‌ناو‌ب‌رت». ب‌گ‌شتی ه‌رک‌س‌ک‌ بید‌و‌ت ل‌ سیستم‌ ت‌تالید‌کان‌ی جیهان ت‌ب‌گات،

ناچار دې بېلتلې وکتلې دي هانا نارنېت بخوښتې وکړې چې بارې
تې تاليتاريزم و نوو سيوي تې.

سياست

هانا نارنېت تې وانيني تايې تې خې هېوې بې سياست و ژياني
سياسي کړې زياتر دې توانين ناوې هومانيزمې لېبنېن. بې بېچوونې
نارنېت سياست پېوښدي بې پشکداري هاوېا تيان لې جيهان و
فېزايې کي هاوېېشې دېرکې وټنې و هېي، بې ټوې نيگېرانيې
گشتيې کان بتوان لې روانگې جياجياکانې و دېرېدېن. پېشې وايې
تې نها ئازادي رادېرېن گرنگ نيې بېکې دې بېت تاکې کان بتوان
يېکتر بېنن و لېگې يېکتر بدوېن، لې فېزاي گشتي-سياسيدا يېکتر
بېنن بې ټوې جياوازيې کانين و خې هاوېېشې کانين دېرکېون و
بېتې جې گفټوگې ديموکراتي. 94

لېلايې کي ترې و نارنېت پېي وايې: چالاکي سياسي ئامېازک نيې بې
ئامانجېک، بېکېو خې ئامانجې، تاک بې بېرکړدنې وې ئاستي
خېگوزېراني خې کاري سياسي ناکات، بېکېو ئېم کار بې هېناندي
ټو بندې ما يې ئېنجام دېدات کې خودي ژياني سياسين، لېو بندې ميانېش:
ئازادي، يېکساني، دادپېروېري و هاوېشتي. 96

واتې نارنېت زياتر باوېي بې ئازادي تاکې کان هېوې بې دېرېن
رې خېان و لې هېمانکاتيشدا مافي گردېوونې و خېپيشاندانېش بې
مافکي سروشتي هاوېا تيان دادېنېت، کې ئېمېش رېگا خېش دېکات بې
تېگېشتن لې دوو چېمکي گرنگي تر کې ټو باسيان لېو دېکات کې
ټووانېش رې گشتي و فېزاي گشتي.

رې گشتي و فېزاي گشتي

ټوې مايې سېرنج و تېامانې کې هانا نارنېت دژي چېمکي رې
گشتيې، چونکې ټو پېي و ابوو کې «رې گشتي» کېدېنگي کوېرانېي
جېماوېرې. 94. نارنېت پېي وايې کې بيرورا سياسي کان هېرگيز
ناتوان بې شوېي کي تايې تې دروست بېن، بېکېو تېنېا لې زېمينېي
گشتيدا باس و گفټوگې فېم وړدېگرن و تاقې دېکړنې و پېرې
دېسېن.

بې بېچوونې نارنېت سياست ماناي بېشداري چالاکاني خېکيې لې
ديېېتې گشتيې جېراوېرېکاندا کې تېياندا بېياري کاريگېر لېسېر
کېمې دېدرېن. لې بېرېوې سياست شتېکې پېويستي بې شوېنېکې لې
جيهاندا و تېنېا دېتوانېت لې فېزاي گشتيدا رووبدات، بېي ټېگېر
تاک لېم فېزايېدا ئامادې نېبېت، لېبنچيندا دېرگيري سياست
نيې. 95

گرنگی دیالوگی سیاسی

لایبل کی ترلو ئارننت جخت لاسر چمک کی تر دکاتلو ک ئویش دیالوگ و گفتوگو ی ب تایب تی سیاسی. ئو پی وای گفتوگ جوه ری ژیا نی سیاسی پکده ننت، پشیوای ک هژی بیرکردن و ی ئم ت نیا ل گگو پانی گفتوگ دا دتواننت د ریک و نت، ئو پی وای ئم کاتک لگگو کسانی تر دا گفتوگ دکین، ل رگگی د ریک ی ن و بیرکردن و کانمان ب ئوان دگوازین و، ب همانش و ئوانیش بیرکردن و کانمان ب ئم دگوازن و. ل84

دواتر پشت ب وتی مادی سن د ب ستنت کاتک دنت: عقی مر ف، ه روک مر ف خی، کاتک ب ت نیایی د م ننت و، ترسنک و خ پارن، بام کاتک لگگو چ ند کس کی تر دا ک د ب نت و، هست ب نیایی و با و ب خ بوون دکات. ل85

ها و ا تی بوون

یکتی تر ل و چمکانی ک ئارننت کاری زری ل س ر کردو و « ها و ا تی بوون » ئم م س ل ی مای ی گرنگی و بای خ کی زری ئارننت بوو. ئو داوای ج ر ها و ا تی کی « ئازاد و س ر ب خ » دکات، ل ه مانکا تیشدا ها و ا تی کی چالاک و ب ش داری چالاکی سیاسی بکات. ل ه مووشی گرنگر ئارننت پی و ابو ک شوناسی ن ت و ی یان م ز ه بی یان ن ژادی پی و ن دی ب شوناسی تاک و کو ها و ا تی و نی و ه رگیز نابت ب نت ب مای ها و ا تی بوون ل جقاتی سیاسیدا. ل92

ئم ب چوون ی ئارننتیش ل ئ ستادا ب ت ب ردی بناغ ی ه موو سیست م کی دیموکراسی و م د نی م د رن، ز ر رکیش ئم ت ن و کو چار س ر ک ب ک شکانی ک م ن ت و و ئاینی کانی جیهان داد ن و ب ی ک ک ل ک ک س ر ک ی کانی د و تی س ر ک و توو داد ن رت، چونک ی ک ک ل ه کار کانی د و تی فاشیل، ن بوونی ناسنام ی کی دروست ب ها و ا تی یان.

ها و ا تی بوونیش ب ب وای ئارننت پی و ست ب دوو ر ه ن دی گرنگ و ک ئوانیش ی ک م: ف زای د ر ک و تن و ف زای ئازادی و ی کسانی. وات کاتک ها و ا تی یان ب ش و ی کی ه ما ه نگ و ب ک م، ل ر گگی و ت و قایل بوون و کرد د نو ن و دتوانن خ یان بک ن و د ریک و ن.

دوو میان: جیهانی ها و ب ش و دام زرا و ر ک خرا و گشتی کانی. ئم ش ز مین ی کی پایدار د ر خ س ننت ک فزا گشتی کانی کرد و را و نژ دتوانن ل ی و دروست بن. ل م شدا زیاتر م ب ستی ل پاراستنی

ها و ٲا تييان ٲا لٲر ٲگٲى دٲستوور و دام ٲزراو ٲ حكو ميٲ ٲا نا وٲ، ئ ٲ و ٲى و ا ي ٲ دٲ ٲت ئ ٲم دام ٲزراوان ٲا لٲ خزم ٲتى ئازادى و ي ٲكسانى و كٲرام ٲتى ها و ٲا تيياندا بن نٲك ي ٲ ٲٲچ ٲوان وٲ ك ٲا لٲ سيستم ٲا ت ٲا ليتاري ي ٲا نا لٲ دژى خ ٲكى ب ٲا كارد ٲا ه ٲن ٲن.

ديمو كراسى

ئارنٲت لٲ ٲا موو ف ٲىل ٲسووف ٲا نا نى ترى س ٲد ٲى بيستم ٲم، زياتر ج ٲختى لٲ سيستم ٲى ديمو كراسى و ئازادى دٲ كرد ٲا وٲ، ب ٲا م ئ ٲا و ٲى ج ٲگ ٲى س ٲرنج ٲا ئارنٲت دژى سيستم ٲى ديمو كراسى نو ٲن ٲا راي ٲتى بوو ٲا، وا ت ٲا خ ٲكى نو ٲن ٲرى خ ٲا نا ه ٲٲٲ ٲن، ئارنٲت ٲى و ابوو: نو ٲن ٲا راي ٲتى و ٲكو ج ٲگ ٲا و ٲى كى دٲست ٲا و ٲردانى راست ٲا و خ ٲى ها و ٲا تييان ٲا، ك ٲا و ٲكو ئامراز ٲا ك ٲا لٲ ٲا گ ٲى و ٲا جياوازى ن ٲوان دٲس ٲا تداران و شو ٲن ٲا ك ٲا و تووانيان س ٲرل ٲا نو ٲا خ ٲى دٲنو ٲن ٲا و ٲا و زياتر ي ٲا خ ٲى دٲچ ٲا س ٲن ٲا ت. ل 99

دٲس ٲا تى شورا يى

ئارنٲت لٲ ٲرى ديمو كراسى نو ٲن ٲا راي ٲتى، ئ ٲل ٲا رنات ي ٲى خ ٲى ٲ ٲى و ش ٲواز يان ف ٲ ٲى « فيد ٲا ٲى او ٲكارى يان شورايى» ٲا شنياز دٲكات. ئ ٲ و ٲى و ا ي ٲا لٲ و ٲا گ ٲى و ٲا و ها و ٲا تييان دٲتوانن ب ٲا شو ٲى كى كاريگ ٲر، كاروبارى سياسى خ ٲا نا ديارى ب ٲا ن. ٲا شيوا ي ٲا ت ٲا نيا لٲ ٲا گ ٲى ب ٲا شدارى سياسى راست ٲا و خ ٲا و ٲا وا ت ٲا لٲ ٲا گ ٲى كرد ٲى ها و ٲا ش و را و ٲژى ب ٲا ك ٲا م ٲا و ٲا دٲتوانين س ٲرل ٲا نو ٲا ها و ٲا تييبوون كارا ب ٲا ين ٲا و ب ٲا رى سياسى كاريگ ٲر ب ٲا نين ٲا و س ٲر شان ٲا. ل 99 ج ٲگ ٲى ئاماژ ٲى ئ ٲمجر ٲا ف ٲرم ٲى ديمو كراسى لٲ ئ ٲا بياتى ماركسيدا ب « ديمو كراسى شورايى، يان ج ٲا و ٲرى» ناود ٲر ٲا و زياتر «لي ٲا تر ٲسكى» را ب ٲرى ش ٲا شى روسيا ج ٲختى لٲد ٲا كرد ٲا و ٲى و ابوو لٲ ٲا گ ٲى دٲس ٲا تى شواري ي ٲا و س ٲا ليزم ب ٲر ف ٲرار دٲ ٲا ت ه ٲر ب ٲا دروشمى « ه ٲموو دٲس ٲا ت ٲا ب شوراكان» ي ب ٲر زكرد ٲا و ٲا. ه ٲرچ ٲا ند لٲرووى ئامانج ٲا و ٲا لٲگ ٲا ئارنٲت جياوازن، چونك ٲا ئارنٲت داواى سيستم ٲا كى ديمو كراسى دٲكرد و تر ٲسكيش داواى سيستم ٲا كى س ٲا لىستى دٲكرد.

دوا قس ٲا

ب ٲا دٲنييا ي ٲا و ها نا ئارنٲت ي ٲا ك ٲا لٲ ژن ٲا ف ٲىل ٲسووف ناودار ٲا نا س ٲد ٲى بيستم ٲم و ه ٲا و ٲا كو ئ ٲستاش ب ٲا شكى ز ٲرى ت ٲز ٲا نا، ب ٲا گرنگي ي ٲا و ٲا س دٲكرد، ب ٲا تا ي ب ٲتى لٲس ٲرد ٲى نو ٲا دا، ب ٲا شكى ز ٲرى

ئۆزى شتاتى كۆ ئۆزى باسىكردوۋى داوايىكردوۋى، بىتە با بىتى سىرەكى
زىرىكى رىكخراۋ مەدەنى و سىياسىيەكانى جىهان بىتايىبەتى ئۆزى
پىيۈندى بى خراپى سىستەمى تەتالىتارىزم و ھاۋەلاتى بوون و
بىشدارى سىياسى و ئازادى سىياسىيەۋى ھەيە.

سەرچاۋە: ماورىزىيە پاسرىنو دىنتىرەفەس، فەلسەفەى ھا نا ئارنىت.
ۋىرگەنەنى: ئارام مەحمود، دىزگای ئايدىا. چاپى يەكەم. 2017